

Uz Kerempuhovo gostovanje »Rajzefibera« Gorana Vojnovića i redateljskog para Anice Tomić i Jelene Kovačić, te uz 1

KUĆA KOJU (NE) ŽELIMO NAPUSTITI

Sin koji je već jednom nogom u Londonu, dok drugu ne može izvući iz malog stana u kojem živi s bolesnom majkom: zvuči kao tipična vinjeta iz života suvremenih južnoslavenskih država. Slovenski književnik Goran Vojnović ovim se tekstom pridružuje velikom broju postjugoslavenskih pisaca koji tematiziraju permanentno »stanje egzila« u prijeratnim, ratnim i poslijeratnim kontekstima ovih prostora: Mate Matišić, Slobodan Šnajder, Bekim Sejranović, Predrag Lucić, Dino Pešut, Ivor Martinić, Uglješa Šajtinac, Dušan Kovačević, Ljiljana Čekić, Boris Kučov i Gergelij Kučov itd. Specifičnost je Gorana Vojnovića da u predstavi »Rajzefiber« (putna groznica), nastaloj kao koprodukcija Slovenskog ljudskog gledališča Celje i Prešernova gledališča Kranj te nedavno ugošćenoj u Kazalištu Kerempuh, spaja nekoliko simboličkih teritorija egzila. Likovi majke i sina u Vojnovićevoj drami tako pripadaju asimiliranoj generaciji bosanskih emigranata u Sloveniju, koja je u međuvremenu mutirala u nove (milenijske, ekonomske) emigrante, netom spakirane za odlazak iz Slovenije dalje na zapad, pritom susrećući zasebni val emigranata iz arapskih zemalja, koji samo prolaze našim krajevima i pravno su najugroženiji.

Bol ukorijenjenih ljudi

Ulogu sina Saše izvrsno igra nemirni, naizgled vedro-srdačan i zaigran, ali u podtekstu pogođeno ljut i tiho bespomoćan glumac Aljoša Ternovšek, strpljiv prema mami i ogorčen na situaciju u kojoj ili mora ispasti »kukavica« koja nije u stanju »osamostaliti se« (i ostaviti majku u invalidskim kolicima) ili mora ispasti »frajer« koji negdje drugdje guta žabe i počinje ispočetka, sa samog dna društvene piramide. Izbor je, kao što vidimo, lažan. Jer Saša u oba scenarija gubi ono što smatra vrijednim: ili kartu za novi početak ili gubi svoju obitelj, prijatelje, svijet kojemu pripada. Njegova opetovana zapakiravanja pa raspakiravanja stvari koje kani ponijeti sa sobom u Englesku, svaki put bez reda i smisla uguranih u ogromnu putnu torbu u

prvom planu pozornice (u koju naposljetku i sam uskače, zatvarajući poklopac), dosta govore o tome kako se protagonist osjeća: kao kaotična hrpa putnih materijala, čas bacana na jednu, čas na drugu stranu.

Redateljica Anica Tomić i dramaturginja Jelena Kovačić organizirale su pozornicu Sašina svijeta kao sobu dotrajala namještaja i starih suvenira, čiji se stanovnici, međutim, svako malo tresu od pretjerane brzine ili pretjerane sposti kojom ih se ili gura iz vlastitih domova ili ih se u njima zadržava, ali protiv njihove volje. Kao da su u drndavom vlaku, na nekoj nemirnoj površini u stalnom kretanju, a ne u stabilnoj sobi. Koreografski naglasak na naglim ubrzanjima i usporavanjima kako njihovih tijela, tako i scenskog govora (kao da gledamo brzo filmsko

Žudnja za domom duboko prožima majstorsku glumačku predstavu »Razgovaranje«

premotavanje prizora ili njihovo usporavanje), koji glumce svako malo zahvaća poput kakva mahnita plesa, naglašava brutalnost »pogrešnog ritma« ovakvog života. Majku koja ni pošto ne želi da joj sin otputuje za curom u London potresno gorko i žalosno igra glumica Lučka Počkaj. »Ja tebe nikad ne bih napustila«, kaže ona grozničavo svom odrasлом dječaku dok s mukom pristaje i na njegov odlazak i na njegovu odluku da se za nju (u invalidskim kolicima) brine arapska izbjeglica Amina, u

izvedbi tople i nježne glumice Line Akif. Amina prepoznaje da majka i sin emocionalno pripadaju zajedno, u isti svijet uspomena i običaja, kao što im vrlo brzo počne supripadati i sama arapska emigrantica, strpljiva i blaga, čije se prisutnosti u stanu majka u početku bojala. Režija naglašava strah od »previše zamotanog« ženskog tijela Arapkinje kao snovite prikaze koja se pojavljuje na svim prozorima malog slovenskog doma, kao prijeteće zatvoreno tijelo iz čije crnine vire još samo oči. No

Amina je pod danjim svjetlom toliko tolerantna i susretljiva da se strah od izbjeglica postupno pretvara u svojevrsnu fascinaciju ovom djevojkom. Idila zajedničkog kućanstva utroje prekida se, međutim, kad po Aminu naglo stigne njezin (prešućeni) suprug, prisiljavajući je da protiv svoje volje napusti posao njegovateljice Sašine majke i nastavi sa svojim dugotrajnim putovanjem sve dalje i dalje na zapad.

Tu su i likovi prijatelja (Igora igra Miha Rodman, njegovu djevojku Dašu Tanja Potočnik), kao još jedne čvrste poveznice protagonista s domaćim teritorijem. Iako se u posljednjem prizoru predstave s pozornice podiže uvis kompletna konstrukcija scenografije majčina doma, u čijoj fotelji lik sina ostaje zamišljeno i usamljeno sjediti, ne bih rekla da je kraj ove predstave porazan po likove. Naprotiv, ključni moment dogodio se malo ranije, kad je lik sina u katarzično bijesnoj izvedbi Ternovšeka uspio izgovoriti da ima pravo ostati na jednom mjestu, na SVOM mjestu, što god nalagala ova ili ona ekonomska logika veće koristi, većeg statusa, boljih životnih prilika. Ukorijenjenost koja mu je potrebna nije moguće »nadoknaditi« u tuđini, unatoč tome što svi mi u svojoj postkolonijalnoj domovini imamo mnogo manje financijske sigurnosti negoli bismo je imali u središtima kolonijalnih imperija. Utoliko je riječ o skromnoj, dubokoj i toploj predstavi, kroz koju dvojac Tomić/Kovačić ne samo otvara, nego i empatijski liječi naša brojna nametnuta iseljavanja, nepripadanja, gubitke uporišta.

Bol iskorijenjenosti

Žudnja za domom duboko prožima i majstorsku glumačku predstavu »Razgovaranje« redateljice Marine Petković Liker i dramaturginje Maje Sviben, kao nezavisnu produkciju privremeno udomljenu u zagrebačkom Studiju Chekhov. Za velikim četverokutnim stolom sjede glumice: Lada Bonacci, Slavica Jukić, Jasna Palić Picukarić, Barbara

Prizor iz predstave »Rajzefiber« Gorana Vojnovića

remijeru »Razgovaranje« Marine Petković Liker

Ove male predstave zaslužuju veliku pozornost i publike i kritike, upravo zato što govore iz nepretencioznih, ali vrlo dubokih empatijskih ishodišta. Obje nas predstave također podsjećaju na činjenicu da još uvijek ni u kojem od hrvatskih gradova nemamo kazalište koje bi svoj repertoar formiralo na otvoreno feminističkim vrijednostima. Nemamo »vlastitu sobu«, kako je svoje radno mjesto zvala Virginia Woolf

Prpić, Urša Raukar, Dijana Vidušin. Svaka je od njih vrlo jaka scenska prisutnost, karizmatična autorska persona. Ali svaka je od njih i osobita »bolesnica« ili zarobljenica dugotrajne političke traume. Njihov tekst izvire iz dokumentarnog zvučnog zapisa koji je Marina Petković Liker snimila u Udruzi žena baranjskog sela Darda. Publika ima priliku čuti ženske glasove dokumentarnog zapisa, emitiranog na zvučnicima, zatim ga pratiti u glumačkoj interpretaciji, sve do točke kada svaka od glumica prelazi u neku vrstu vlastitog koreografskog odgovora na čitavu izloženu situaciju izmještenosti, čime predstava kulminira i završava. Tema je ponovo kuća, izgubljena tijekom rata. Kuća u koju se netko uselio protiv naše volje i mimo naše kontrole, nakon što su žene koje pripovijedaju bile vojnom silom rata otjerane iz vlastita doma. Po povratku u Dardu, kazivačice prolaze pored vlastitih kuća koje im više ne pripadaju ili su demolirane, pri čemu ih »novi vlasnici« tretiraju kao da je osvojeni prostor pitanje »ratne sreće«, a ne promašenog hrvatskog pravosudnog sustava. Duboka nemoć koja obilježava ovo iskustvo kontinuiranog gubitka doma, vlastite kuće kao mjesta koje stalno prolazi kroz nove mirnodopske i susjedske emocionalne povrede, utemeljena je u etnografskom radu na terenu, ali nadilazi znanstveno prikupljene podatke.

Kontekst zajedničkog pripovijedanja otvara likove novim dramskim, baš kao i političkim dimenzijama izvlaštenosti, razvlaštenosti, emocionalnog egzodusa. Glumice preuzimaju iskustvo i tekst traume od snimljenih građanki, zajedno s njima pokušavaju otvoriti unutarne procese sučeljavanja s oduzetim domom, odnosno s osobitim »zamrzavanjem« vlastitih reakcija, kao preduvjetom nastavka života u multietničkoj zajednici. Riječ je o heroinama koje ne žele mrziti i nisu ni na koji način generatori međunacionalnih animoziteta i novih ciklusa osvete, ali zbog te »zabrane ljutnje« ujedno ne mogu odraditi duboku ratnu povredu koja im je nanesena. Čini se kao da ih gledamo u stanju dugotrajne suspenzije ili »politički korektnog« poricanja vlastitih osjećaja. Svaka od njih trudi se NASTAVITI kao da je sve u redu, ali ideologija tog »brisanja«

ratnih godina, sa željom da se sve zajedno samo osmijehnu, skuhaju novu sarmu i ispeku friške kolače, unatoč tome što su njihovi muževi praktički jučer otimali tuđu imovinu ili bili žrtve otimačine, nije održiva. Naravno da se ratna trauma i gubitak doma ne mogu pretvoriti u »bilo pa prošlo« (kako glasi refren jedne od sudionica). Zbog toga iz svake replike izbijaju slojevi i slojevi potisnutih sadržaja, čijim se osluškivanjem glumice bave predano i precizno.

Predstava je režirana tako da prisutne žene nastavljaju govor ne samo jedna s drugom, nego i jedna kroz drugu, brišući granice između »moje« i »tvoje« priče u korist zajedničkog pripovijedanja. Ali karakterne razlike među likovima vrlo su jake i brzo se uspostavljaju. Najstarija kazivačica u izvedbi Slavice Jukić, nezaboravno tužne i istovremeno pune prkosne životne vedrine, najviše inzistira na tome da treba dignuti glavu i ići dalje. Najmlađa glumica Barbara Prpić bori se ponajprije za pravo na svoju ljutnju, a onda i za pravo na svoju novu, »nepodobnu« zaljubljenost. Dijana Vidušin je duboko zamišljena, sjetna, koliko i dostojanstvena na način koji podsjeća na uspravnost dokumentarne Antigone. Jasna Palić Picukarić fantastično je nijansirana i provokativna u roli sarkastične osice, provokativno smještene između dramskog i dokumentarnog teatra, kao da čitav život igra samo u Gavelli i na ZKM-ovim daskama, a ne u svom matičnom kazalištu Komedijska. Utoliko je ovo predstava i o tome što sve ne znamo o uključenim glumicama, kroz fahove u koje su inače smještene gubeći mnoge dimenzije njihove umjetničke darovitosti. Urša Raukar i Lada Bonacci podsjećaju na Čehovljeve sestre Olgu i Mašu, odnosno na strogost i ogorčenost ženskih likova koji su također dugo zarobljeni u bezizlaznoj situaciji. Općenito se arhiv kazališnih likova stalno »pretapa« s arhivom dokumentarnih svjedočanstava, što predstavi povećava dubinu i intenzitet.

Feminističko kazalište

Vjerujem da nije slučajno što su obje predstave o traumi doma režirale i dramaturški obradile ženske kazališne umjetnice. Marina Petković Liker već godinama nastoji uprizoriti bogatstvo svakodnevnih glasova povučene i uvijek pomalo zastrašene ženske postojanja na samom rubu socijalne vidljivosti, baš kao što i Anica Tomić u nizu svojih projekata govori o ratom poharanom svijetu u kojem politički glasovi brišu naše intimne tekstove, pretvarajući nas u šutljive izvršiteljice promašenih političkih naloga. U obje predstave dom curi kroz prste, dom se stalno preobraća u bezdomnost, doma ima premalo i previše je opustošen. Sinonim doma u radu Marine Petković Liker postaje samo »Razgovaranje«, kako je naslovljena predstava, kao što i za Anicu Tomić dom puca po šavovima jer ga uvijek iznova napada neka nova »Rajzefiber« ili putna groznica. Ove male predstave zaslužuju veliku pozornost i publike i kritike, upravo zato što govore iz nepretencioznih, ali vrlo dubokih empatijskih ishodišta. Obje nas predstave također podsjećaju na činjenicu da još uvijek ni u kojem od hrvatskih gradova nemamo kazalište koje bi svoj repertoar formiralo na otvoreno feminističkim vrijednostima. Nemamo »vlastitu sobu«, kako je svoje radno mjesto zvala britanska spisateljica i još uvijek jedno od prvih pera feminizma, Virginia Woolf. Zbilja, tek smo na početku oslobađanja ženskih glasova, ženskih iskustava i ženskog kritičkog kapaciteta – o čemu na slojevit način govore obje predstave.

Nataša GOVEDIĆ